

Sverige

- matlandet som drunknar i champagnen

Sedan 2008 har regeringen lagt över en miljard kronor på satsningen *Sverige - det nya matlandet*. Satsningen ska lyfta svensk mat till samma internationella höjder som den franska och italienska i en tid då svensk livsmedelsproduktion går på knäna. Till sin hjälp har landsbygdsministern ett expertråd som ska vägleda skutan i rätt riktning. Men kritiken har varit hård. Oppositionen kallar det för ett PR-jippo och andra ironiskt för *Pratlandet*. Är Matlandet verkligen räddningen för svensk livsmedelsproduktion eller ett forum för inbördes beundran mellan lyxkrögare och kändiskockar?

Runt kocken puttrar såserna. Han kapar toppen på en sparris och människor i vita kockmössor och förkläden springer mellan TV-kamerorna med bricker fyllda av läckerheter. Kändiskocken Markus Aujalay kallar det för världens största tävling och en gastronomisk festival. En berättarröst talar om att "Sweden is the new culinary nation" och kocken Paul Svensson säger "[...] that's the main thing in Scandinavian cuisine, we respect the products and the producers,". Klippet är hämtat från Matlandets kampanj Try Swedish's film om Bocuse d'Or, kock-EM, som hölls i Stockholm i början av maj i år. Framhejad av en stor skara matentusiaster tog svenske kocken Tommy Myllymäki hem förstapriset. Kockarna har fått kändisstatus i Sverige. Men det är inte bara i media de tar plats utan även i politiken, där de har fått en egen hejklack.

Tommy Myllymäkis vinst var en enorm framgång, inte minst för de politiskt ansvariga bakom det projekt som till viss del möjliggjort att Sverige fick stå som världland: Sverige - det nya matlandet, eller kort och gott Matlandet. Projektet sjösattes av landsbygdsminister Eskil Erlandsson och lanserades av regeringen i juli 2008. Satsningen skulle bland annat skapa 20 000 fler jobb, främst på landsbygden, fler turister skulle besöka Sverige för den goda matens skull och livsmedelsexporten skulle öka med 100 miljarder till 2020. Det skulle sätta svensk mat på den internationella kartan och därmed lyfta den alltjämt krisande livsmedelssektorn.

– Det fanns ett intresse för mat och för matupplevelser generellt när vi satte igång, och vi försökte se vad vi kunde göra för att boosta det intresset. Vi vill ju skapa jobb kring mat och matupplevelser, säger Sofia Jöngren som är politiskt sakkunnig hos Eskil Erlandsson,

via telefon från landsbygdsdepartementet i Stockholm.

Projektet låg rätt i tiden med matlagningsprogrammets explosionsartade framgångar då stjärnkockarna klev från grytorna och in framför TV-kamerorna. Bengt Frithiofsson gav dionysiska tips inför nyårsmiddagen i Nyhetsmorgon, Nigella Lawson lagade italiensk mat med sexuella undertoner i Nigella Express och på Kanal 9 härjade Lennart Jähkel och Johan Ulvesson runt i svenska skärgården i Sjön suger.

Matlandet ska arbeta brett, bland annat genom marknadsföring av den svenska kulinariska skatten utomlands, nationella forum och

diskussionsgrupper på alla nivåer för att skapa Europas nya matland. Satsningen består till största delen av ett bidragssystem som är uppdelat i två delar: den så kallade Livsmedelsstrategin och en annan del som ligger under Landsbygdsprogrammet. Bidragen från Matlandet betalas ut varje år efter ansökan till Jordbruksverket och länsstyrelserna, som beslutar vem får ta del av pengarna.

Sofia Jöngren, politiskt sakkunnig hos Eskil Erlandsson

Exempel på bidrag är de 721 440 kronor som informationscentret för ekologisk mat, EkoMatCentrum, fick år 2010 för sitt projekt om att öka kunskapen om ekologiska livsmedel med klimatkoppling i offentlig sektor. 2012 ansökte Jordbruksverket om pengar, från sig självt, till ett projekt och fick en miljon kronor för att skapa gastronomiska regioner i Sverige.

“Jag har en vision, Sverige ska bli Europas nya matland. Det är hit turister ska åka för att äta i världsklass,

det är här råvarorna ska vara som bäst och det är här som livsmedelsproduktionen är schysst mot både djur och natur. Vi har alla förutsättningar för att nå den visionen.”

Citatet ovan är hämtat från Eskil Erlandssons profil på Centerpartiets hemsida. Visionen om Matlandet skulle ge svenska råvaror och svensk mat samma status som italienska och franska gomfrestande läckerheter. Mörade italienska köttbitar och närproducerade franska viner skulle ersättas i europeernas medvetande med svenska produkter och den toscanska sommarhimlen med den ljusa svenska sommarmatten. Allt under devisen “från jord till bord”. Än så länge verkar dock inte Matlandet ha haft någon effekt på livsmedelsproduktionen. Faktum är att det är svårt att se några effekter överhuvudtaget. Men på landsbygdsdepartementet är tongångarna så här långt positiva.

– Det har gått över all förväntan. Matlandet fick ett varmt välkomnande och det tycker jag är det roligaste, att det är så många som har hakat på visionen och velat jobba i den riktningen. Hade det bara varit ett projekt för regeringen hade det aldrig blivit så här bra, säger politiskt sakkunnige Sofia Jöngren.

Samtidigt som politiker och ansvariga kring Matlandet talar sig varma om satsningens många fördelar är verkligheten kring huvudpersonerna i svensk livsmedelsindustri, bönderna, en helt annan. Långt borta ifrån kocktävlingar och lyxkrogar är arbetet med vårbruket i slutfasen. Det är ett hårt arbete med att få markerna iordning för sådden och längre in på säsongen med lite tur få den skörd alla hoppas på.

På Torpane Gård utanför Brålanda driver Lars Erik Karlsson tillsammans med sonen Magnus och hustrun Marianne en mjölkgård. Längs en liten väg som slingrar sig över slätten, mellan vidsträckta åkrar beströdda med boskap och ladugårdar, ligger en familjens gård med 120 kor som mjölkas varje morgon och kväll, helg som vardag, sommar som vinter.

– Gården har funnits i slakten i 80 år. Mina föräldrar kom hit och sedan har jag fortsatt, det är det enda jag varit intresserad av att göra. Jag har aldrig gjort något annat.

I det ljust målade boningshuset finns ett moderniserat kök med utsikt över de platta gröna fälten utanför. På borden och hyllorna finns bilder på tillväxten, alltså barnbarnen. De är ännu små men kanske finns en chans att de också ska växa upp och vilja arbeta med jordbruk, precis som Lars Erik Karlsson. Under sitt arbetsliv har han fått uppleva alla de förändringar som det svenska jordbruket gått igenom de senaste 40 åren. – Jag har mjölkat kor i 50 år, jag började när jag var bara 13, säger han.

Matlandet Fakta

Har sedan 2007 kostat över **en miljard** kronor
Officiell start 2008 men bidrag har betalats ut sedan 2007
Utgörs av två bidragsdelar: den så kallade Livsmedelsstrategin där det fram till 2013 betalats ut **145** miljoner kronor och den del som ligger under Landsbygdsprogrammet där **928** miljoner har betalats ut fram till 2013.

Matlandet har **sex fokusområden**: offentlig mat, primärproduktion, förädling, matturism, restaurang och handel.
Involverade myndigheter och organisationer är Jordbruksverket, länsstyrelserna, Business Sweden, Visit Sweden och Livsmedelsverket

Sedan Lars Erik Karlsson mjölkade sin första ko har gårdarna blivit större och teknikrevolutionen har hittat ända ut till de minsta gårdarna på den svenska landsbygden. Dagens bonde lever i en verklighet av mjölkrobotar, fodervägning och effektanalyser - ett moderniserat jordbruk i världsklass. Svenskt jordbruk har jämförelsevis bra djurhållning och utförs med noggrannhet för att få bästa möjliga effektivitet, vilket krävs för att hålla en svensk gård levande i dagens Europa.

– Det som händer nu är inte kul. Nu är vi inte mer än 4 500 mjölkproducenter kvar i Sverige. Det börjar bli glest. Konkurrensen är tuffare och vi har mindre marginaler, säger Lars Erik Karlsson.

Förändringarna syns även på Torpane gård. Antalet kor blir fler och det var längesedan de mjölkades för hand. Längs en lång fodergång som sträcker sig från ingången till den öppna dörren ut mot de gröna hagarna drar Lars Erik Karlsson de hundratals kilo tunga foderbalar med hjälp av block och talja fästa i en skena i taket. Med sin högaffel fördelar han det brungröna gräset till de konstant hungriga, brunvita bjässarna i sina boxar. Ett giftermål mellan modernare teknik och gammaldags handarbete.

Trots att Lars Erik Karlsson och familjens företag har expanderat de senaste åren, delvis på grund av att det är det enda sättet att överleva, är framtiden för liknande företag i högsta grad osäker. EU:s handelsregler och de öppna gränserna har skapat en flodvåg av importvaror och importerad mat utgör en allt större del av det svenskarna äter. Svenska bönder riskerar att utkonkurreras eftersom produktionen i Sverige är dyrare än i andra länder. Merparten av importerat livsmedel går till restauranger och storkök. Det är billigare och den svenska produktionen är för liten för att det ska räcka till. I andra delar av Europa är situationen en annan. Irland producerar 700 procent mer nötkött än de behöver. Landet har alltså en självförsörjningsgrad på hisnande 800 procent och i Österrike produceras 40 procent mer än vad som behövs. Där har branschorganisationerna stöttat den inhemska produktionen och till och med McDonalds har bara österrikiskt nötkött i sina burgare. Annars skulle österrikarna inte äta där.

Men i Sverige är situationen en helt annan. Sedan före inträdet i EU har till exempel svensk nötköttsproduktion sjunkit från 98 till 51 procent. De svenska råvaror som Matlandet önskar ska öka livsmedellexporten med 100 miljarder till 2020 räcker inte till för att fylla behoven inom landet, än mindre till att producera ett överskott.

Lars Erik Karlsson går fram till sin kyl. Han vill bjuda på fika, men också illustrera en problematik. Han plockar fram några mejerivaror och pekar på ett

mjölkpaket från Arla med en välkänd symbol från den svenska mejerihyllan, den röda Arlakon.

– Om det är en röd ko på förpackningen innehåller den bara svenska produkter. Men om det bara står Arla kan råvaran komma var som helst ifrån, säger Lars Erik Karlsson och lägger ned sina grova arbetarhänder på furubordet framför sig.

På baksidan av ett paket Bregott från samma tillverkare, som saknar den röda kon, står det mycket riktigt att produkten görs av svensk grädde, men om det inte finns tillgång till svenskt kan den innehålla råvaror från andra länder. Arla är ett av världens största mejeriföretag och en av fem stora mejeriaktörer på den svenska marknaden, som domineras av stora organisationer som Skånemejerier och Norrmejerier.

Lars Erik Karlsson vet inte så mycket om Matlandet, men har pratat lite med branschorganisationen Lantbrukarnas riksförbund, LRF, inför intervjun.

Organisationen är generellt positivt inställd till satsningen och Lars Erik Karlsson anser att om kockarna använder svenskt så kanske det kan ge effekt på böndernas situation.

– Jag tror att om kockarna får upp ögonen för svensk mat så kan det ge effekt på vår verksamhet. Jag tror att en sådan här satsning kan ge oss den skjuts som behövs.

Det är en åsikt som Lars Erik Karlsson delar med personerna bakom Matlandet, men det finns kritiska röster, även om de ansvariga inte nödvändigtvis lyssnar på dem. Socialdemokraten och riksdagsledamoten Pyyri Niemi anser att Matlandet har vissa styrkor men har ifrågasatt realismen i satsningen.

– Ambitionsnivån är betydligt högre än värdet på de investeringar som man gjort. Till exempel har man målet att vi ska exportera svenska livsmedel för 100 miljarder år 2020. För att komma dit måste vi öka exporten med tio miljarder per år. Det är ett orealistiskt mål, säger han.

Han undrar också hur målen med 20 000 nya jobb ska uppnås.

– Det var ett mål att skapa nya jobb. Det finns olika uppfattningar om det blivit någon effekt på det. Men 14 000 jobb har försvunnit på landsbygden, framför allt från primärproduktionen och livsmedelsindustrin, (sedan 2006 reds. anm.). Det har blivit raka motsatsen till vad man ville.

Lars Erik Karlsson, lantbrukare

De inblandade i satsningen, det vill säga landsbygdsdepartementet, Jordbruksverket, Visit Sweden, Business Sweden och Livsmedelsverket, är mycket nöjda med utfallet. På Jordbruksverkets hemsida står att:

“Det är en vision som handlar om god mat, upplevelser i världsklass och en levande landsbygd. Men den handlar också om sysselsättning och nya företag.” Den svenska lantbrukssektorn har under lång tid gått kräftgång med allt färre bönder som kan konkurrera på den internationella marknaden. Andan inom Matlandet är att satsningen är vad som behövs för att vända den nedåtgående trenden. Men samtidigt antyder siffrorna att det inte gett den effekt som det var tänkt. I en översyn av satsningen som kom förra året konstaterades det i stort att effekterna av satsningen inte gick att mäta.

Hittills ligger notan för hela Matlandet på omkring 1,2 miljarder kronor; pengar som betalats ut till mängder av olika aktörer över hela landet med visionen om att förbättra den svenska livsmedelsbranschen. En stor del gäller satsningar på småskalighet, som gårdsbutiker och små mejerier. Bodil Cornell är verksamhetschef på Eldrimner, nationellt resurscentrum för mathantverk utanför Östersund, och sitter samtidigt med som representant för svenskt mathantverk i det expertråd som Eskil Erlandsson tillsatte 2010. Hon har stor tilltro till den småskaliga produktionen.

– Jag tycker det har varit positivt. Man har lyft den unika maten och har kunnat göra en hel del satsningar på mathantverket. Jag ser att mathantverk kan vara en väg att gå om man har 20 kor och inte har möjlighet att utöka verksamheten till 300 kor. Man kan välja att förädla istället, säger Bodil Cornell.

Matlandet handlar även om att förändra den politiska riktningen för att Sverige återigen ska få en blomstrande landsbygd. Till sin hjälp har Eskil Erlandsson ett antal hängivna personer som arbetar på landsbygdsdepartementet. Men bakom honom står också tolv personer med stark anknytning till olika delar av livsmedelsbranschen: från bonden till lyxkrögaren. Meningen är att de ska representera hela livsmedelskedjan men så ser det inte ut idag.

– Vi har försökt hitta personer som ska kunna representera lantbrukarna men det har varit lättare att hitta kockar som har en hög profil. Det är svårt att komma till sin rätt i en sådan här grupp. Vi har aktivt försökt att inte välja människor som är alltför kopplade till en viss organisation, säger Sofia Jöngren.

Men vid ett tidigare tillfälle har Sofia Jöngren poängterat att 2010, när personerna som nu sitter i expertrådet handplockades av Eskil Erlandsson, sade alla som tillfrågats ja. Av de som är med idag har de flesta starka kopplingar inom restaurangbranschen och andra organisationer och bolag.

Matlandets målsättning

Målen är bland annat

- att skapa 20 000 nya jobb till 2020
- att öka exporten av svenska livsmedel från 50 till 100 miljarder till 2020
- att få fler turister att komma till Sverige för den goda matens skull
- att öka lönsamheten för Sveriges livsmedelsproducenter i alla led

- att öka antalet livsmedelsföretag ska öka med 20 procent
- det ska finnas högklassiga restauranger i hela landet
- det ska vara hög kvalitet på de offentliga måltiderna
- matupplevelser ska vara en av de främsta reseanledningarna för flera svenska besöksmål

Summan av de bidragspengar som gått till bolag och organisationer som expertrådsmedlemmarna har kopplingar till kan variera. Detta till följd av att bidragen kan ha kommit antingen från Livsmedelsstrategin eller från Landsbyggsprogrammet. Nedan syns vissa av de summor som gått till projekten.

23 124 600 kronor

från Livsmedelsstrategin

Landsbyggsminister Eskil Erlandsson

Bodil Cornell

Verksamhetsledare för nationellt resurscentrum för mathantverk, Eldrimner i Jämtland.

Annika Unt Widell

Ansvarig för LRF-projektet Skolmatens vänner. Dietist och kommunikatör. Ordinarie ledamot och VD för AWI Mat & Media AB.

Maria Masoomi

Utbildad kostekonom och dietist. Matentreprenör och debattör, matprofil, kokboksförfattare med mera. Ordinarie ledamot i Maria Masoomi AB.

Kristina Yngwe

Centerpartistisk politiker, tidigare ordförande för Lantbrukarnas riksförbunds ungdomsförbund. Lantbruksrådgivare på Hushållningssällskapet Malmöhus. Ordförande för jordbruksföretaget Kärrstorps Lantbruks AB.

Jill Axelsson Pabst

Ansvarig för måltidsturism hos Västsvenska turistrådet. Ordinarie ledamot i Lokalproducerat i Väst AB.

61 miljoner...

...från Landsbyggsprogrammet för Eldrimners projekt till förmån för utveckling av mathantverk samt nya och redan existerande företag som sysslar med mathantverk.

Per Bengtsson

Källarmästare och en av ägarna till restaurang PM & Vänner i Växjö. Ordinarie ledamot i PM & Vänner restaurang AB samt PM & vänner invest AB.

Mathias Dahlgren

Kock och krögare. Vinnare av Bocuse d'Or 1997, driver två restauranger med stjärnor i Guide Michelin. Hedersordförande i Gastronomiska samtalen ideell förening.

Per Styregård

Tidigare chefredaktör för White Guide. Skribent, redaktör och talare. Vinexpert på Dagens industri. Ordinarie ledamot i Måltidsriket ekonomisk förening.

Torsten Mörner

Statsveterinär. Tidigare ordförande i Jägarförbundet och ansvarig för viltfrågor vid Statens veterinärmedicinska anstalt. Kokboksförfattare.

Magnus Dafgård

Vice VD för Gunnar Dafgård Aktiebolag, Familjen Dafgård. Ordinarie ledamot i KCF Service AB.

Fredrik Eriksson

Krögare på Långbro Vårdshus och ordförande i Årets kock. Kreativ ledare för Restaurangakademien. Ordinarie ledamot i Årets kock AB, Ekonomisk förening Årets kock och Gastronomi Sverige AB.

Carl-Jan Granqvist

Krögare, vinkännare, TV-profil. Har ansvarat för uppbyggnaden av Måltidens hus och restauranghögskolan i Grythyttan. Ordinarie ledamot i Måltidsriket ekonomisk förening.

497 500 kr från Livsmedelsstrategin till Gastronomiska samtalen ideell förening. 2 424 000 kr till densamma från Landsbyggsprogrammet.

1 915 250 kr...

...ur Livsmedelsstrategin.

1 049 500 kr ...

...ur Livsmedelsstrategin.

284 000 kr
ur Livsmedelsstrategin

3 850 000 kr
till Måltidsriket via Landsbyggsprogrammet

19 835 350 kronor...

...ur Livsmedelsstrategin i urval: Gastronomi Sverige för att få fler kvinnliga tävlingskockar, Restaurangakademien "Gastronomi i nya matlandet", Årets kock AB "Kreativa möten". En del av bidragen är kopplade till Eriksson genom gemensamma affärsrelationer.

FAKTA EXPERTRÅDET

12 medlemmar som ska representera olika branscher inom livsmedelssektorn. Startades 2010. Några medlemmar har bytts ut, bland andra Louise Ungerth och Lars-Göran Pettersson. Sammanlagt har det gått över 30 miljoner till bolag och organisationer som expertrådets medlemmar har kopplingar till sedan 2010, enbart från Livsmedelsstrategin. Från Landsbyggsprogrammet har det bl.a. betalats ut över 60 miljoner till Eldrimner.

Centerpartisten Kristina Yngwe är ensamt språkrör för bönderna. Medlemmarna har en rådgivande roll och engagemanget är oavlönat men de ersätts för resor och boende i samband med möten och har faktiskt möjligheten att skaffa andra fördelar genom sin medverkan. De träffas två till fyra gånger per år för att diskutera aktuella ämnen inom ramen för Matlandet. Tanken med expertrådet är framför allt att de ska komma med synpunkter och ge insyn i de branscher de representerar för att landsbygdsministern ska kunna driva satsningen i rätt riktning. Bodil Cornell från Eldrimner berättar om hur ett möte kan se ut.

– Vi har en given mötesordning. Vi diskuterar olika aktuella frågor, om man ska omvärdera eller utveckla Sverige - det nya matlandet. Till exempel hur utbildningarna ser ut för olika delar i livsmedelskedjan. Vi lyfter olika delar. Eskil sitter med och tar intryck av det vi säger, säger hon.

Det är svårt att få insyn i vad expertrådet gör på sina möten. De mötesanteckningar som finns är skrivna i kortfattade, allmänna ordalag och representanterna uttalar sig vagt. Hittills finns ingen utvärdering av vad expertrådets sammankomster har mynnat ut i.

Bocuse d'Or är en del i kampanjen som Matlandet vill föra för att lyfta fram svensk mat i Europa och världen. Tävlingen har delvis finansierats av Matlandet genom bidrag. Den ses som ett utmärkt exempel på hur lyxmaten kan ge Sverige den internationella uppmärksamhet som Matlandet eftersträvar. Arrangemanget och vinsten utgör essensen av vad Matlandet vill lyfta fram: att svenska köket håller världsklass. En bild av den svenska matens särklass förmedlas genom White Guide, Sveriges svar på Michelin's Le Guide Rouge, vars före detta chefsredaktör Per Styregård sitter med i expertrådet. Exemplet med det framgångsrika och prisbelönta Fävikenmagasinet är återkommande. Restaurangen som ska locka utländska turister till landsbygden ligger i Jämtland, en och en halv mil från närmaste tätorten Järpen. Där serveras enbart närproducerade varor som jämtländsk öring, bär och lavar. En middag utan dryck kostar närmare 2 000 kronor. En törstig kund får betala lika mycket till.

”Bonden är kung i Matlandet”

Samtidigt som de ansvariga gärna lyfter fram detta som ett framgångsrecept är det en slägga för kritikerna. Matlandet har genom åren fått svidande kritik för att vara dåligt förankrat i verkligheten. Kritikerna menar att devisen ”från jord till bord” till trots så läggs fokus främst på borden.

Svensk livsmedelsproduktion för sedan några decennier tillbaka en tynande tillvaro. Totalt minskade antalet jordbruksföretag med 30 procent mellan 1990 och 2013 och var tredje jordbrukare är idag över 65 år. Lars Erik Karlsson har inte nått över 65-årsstrecket än och han har två söner som är intresserade av att fortsätta med företaget. Men det är en ganska ovanlig situation. – Man måste satsa på ungdomarna, så att de vill fortsätta. Man borde ge extra bidrag till de under fyrtio år när de startar företag, för de första åren är tuffa, säger han.

Sedan 1980 har antalet företag med mjölkkor sjunkit med 88 procent och antalet yrkesfiskare har sjunkit

med 36 procent. Produktionen av mjölk, kött och fisk har minskat stadigt det senaste decenniet: sedan EU-inträdet har svensk självförsörjningsgrad av nötkött nästan halverats, från 98 till 51 procent.

Norr om Väneren, nära Kristinehamn, bor Leif Lendrup. Han driver konsultföretaget Gazl och har en lång bakgrund som företagare inom IT-branschen. Han är utbildad jägmästare och har en gedigen utbildning inom företagsekoniledning. Tidigare har han också representerat Moderaterna i kommunfullmäktige i Karlstad. Han har följt Matlandet med stort intresse och skrader inte orden när han talar om hur det är en välvillig vision men att utförandet är ett stort felsteg. – När jag kom i kontakt med Matlandet blev jag väldigt förvånad över hur amatörmässigt man hade lagt upp det här. Eskil Erlandsson hade en vision som jag tycker var vällovlig men förmågan att genomföra den på ett professionellt sätt har ju helt uteblivit, säger Leif Lendrup.

I en svultsig skinnssoffa på ett av Göteborgs centrala hotell lutar han sig tillbaka och bläddrar i de papper han har sammanställt om Matlandet. Han kom i kontakt med Matlandet 2009, då Gazl fick en halv miljon i bidrag för att starta den virtuella mötesplatsen Visthuset, ett projekt som de utförde på basis av ett uppdrag från Nordiska ministerrådet. Visthuset skulle bli en virtuell mötesplats för aktörer inom Nordisk matkultur. Efter ett tag lades dock hemsidan ner på grund av sinande intresse. Det finns fler exempel på projekt som fått bidragspengar men i slutändan inte genomförts. Leif Lendrup är kritisk mot att satsningen är så bred och tycker att den sköts av fel departement. – Om man bygger ett sådant här branschprogram tycker jag inte att landsbygdsdepartementet är rätt instans för det här. Det borde skötas av näringsdepartementet. [...], det handlar ju om att utveckla företag. Han tror inte heller att de satsningar på lyxkrogar och tävlingar som Bocuse d'Or ska kunna ge någon effekt i resten av livsmedelsbranschen, även om det i sig är trevliga satsningar.

Tror du att uppmärksamheten kring till exempel Bocuse d'Or skulle kunna sprida sig och skapa intresse för svenska produkter?

– Nej jag tror inte det. Det blir för dyrt, folk har inte råd. En genomsnittlig barnfamilj idag har inte råd att gå ut och äta på lyxrestaurang med två barn, det är helt orimligt.

2012 vann analysföretaget Kontigo en upphandling från Landsbygdsdepartementet om att göra en så kallad översyn av satsningen så långt. Rapporten skapade svallvågor av kritik. Oppositionen kallade Matlandet för ett PR-jippo och ställde sig frågande till hur det egentligen låg till med alla de jobb och den ökade exporten som Eskil Erlandsson hade utlovat. I Dagens Nyheter i januari 2013 kallade vd:n för Svensk dagligvaruhandel, Thomas Svaton, Matlandet ironiskt för ”Pratlandet Sverige” och sade att han inte trodde att man inom fem år kan peka på något som helst konkret resultat. Kritiken riktades bland annat mot en del av de projekt som bekostats av Matlandet, som utbildning inom

vinodling (662 250 kr) och det något otydliga projektet som i beskrivningen kallades Södermanland - Sveriges Toscana (1 006 813 kr). Men också de många satsningar som gjorts inom livsmedelsstrategin mot lyxgastronomi fick ris, som tävlingen Årets kock (sammanlagt 3 061 920 kr) och Restaurangakademiens satsning på Bocuse d'Or (sammanlagt 1 586 000 kr).

Leif Lendrup, företagare

Pengar har även gått in i andra projekt som rör Bocuse d'Or, som projektet Gris by Sweden: lanserat och framgångsrikt genomfört av Svenskt kött i Sverige AB. Matlandet bidrog med 1 531 000 kr till deras kampanj om att få in svenskt griskött i tävlingen Bocuse d'Or

Att kritiken fick förnyad kraft berodde på att Kontigo i översynen konstaterade att det inte gick att mäta effekterna av satsningen eftersom målen var för otydligt ställda. Göran Hallin på Kontigo tycker att media överdrev slutsatserna av översynen. – Vi tyckte inte att det var så dåligt som media speglade det utan att man ändå hade gjort en del framsteg på vissa områden och hade en del kvar på andra. Många inblandade hade en positiv bild om att Matlandet lyfter upp de här frågorna på dagordningen, säger han. Trots att Göran Hallin nu vill ha revansch mot media och lyfta fram det positiva i rapporten, är det svårt att bortse från att det inte går att fastslå om satsningen hittills gett några effekter. En anledning till det kan enligt honom vara att Matlandet riktar in sig på saker som inte riktigt går att mäta.

Men det finns några tydliga målsättningar som är mätbara, som fler arbetstillfällen och ökad export. Efter rapporten svarade Eskil Erlandsson på kritiken genom att enbart peka på det positiva som kommit fram, som att antalet livsmedelsföretag ökat med elva procent och att lönsamheten för bönder, livsmedelsföretag och inom restaurangbranschen hade ökat. I det nya måldokumentet På god väg som kom hösten 2013 gavs exempel på vad som har hänt sedan 2008. Restaurangmomsen hade halverats, slakteriavgifter sänkts och en utredning hade tillsatts för att utvärdera hur jordbrukets konkurrenskraft ska stärkas.

Enligt landsbygdsministern har exportökningen på sju procent fram till 2011 också med Matlandetsatsningen att göra. Men bakom de siffrorna finns en del tveksamheter. Exporten av livsmedel har ökat under tiden för Matlandet, men ökningen har avtagit de senaste åren. Det betyder att exporten visserligen ökar, men den ökar med mindre och mindre för varje år. Sverige importerar hälften av det nötkött och ost som konsumeras här och 35 procent av det griskött, fågel och ägg som vi äter. Av samtliga importvaror inom livsmedelssektorn är det fisken som sticker ut. Mellan 2007 och 2013 ökade importen av fisk, kraft- och skaldjur med 74 procent. En stor del av det går till export,

framför allt den norska laxen, som vi importerar i allt större utsträckning. 2011 importerade Sverige norsk lax till ett värde av elva miljarder kronor, 79 procent av den totala importen av fisk. Under samma period ökade exporten av dessa varor med 130 procent. Den norska laxen fryses ner och förädlas på olika sätt och exporteras framför allt till Europa.

På landsbygdsdepartementet har det ingen betydelse att de varor som exportökningen till största del består av inte produceras i Sverige.

– Kaffeböner som rostar i Sverige ger jobb i Sverige, allting behöver inte vara producerat på svenska råvaror. Det är inget självändamål. Och även om laxen har ökat så har även övriga livsmedel ökat, säger Sofia Jöngren. Hon menar ändå att det är konstigt att laxen finns med i statistiken och att det gjorts försök att ta bort den.

– Då går det att se att även svenska råvaror ökar.

Ja, all export ökar, men det Sverige är bäst på att exportera är tobak, drycker (med en stor andel vodka) och den norska laxen. Exporten av kaffeböner, te och kryddor har ökat med 37 procent sedan 2007. Förra året var den varugruppen, trots att det inte odlas några kaffeböner i Sverige och knappt något te, värd 3,7 miljarder kronor. Exporten av kaffe, te och kryddor är värd nästan dubbelt så mycket som exporten av svenskt kött och exporten av svenska mejerivaror är försumbar i sammanhanget. Den norska fisken, och då framför allt laxen, var värd 13 miljarder kronor av ett totalt exportvärde av livsmedel på nära 54 miljarder 2013. Ställ det mot att vi importerar livsmedel för ett värde av nästan det dubbla.

I Ölandsbladet den 27 september 2012 sade Eskil Erlandsson att "Bonden är kung i Matlandet, och vårt fokus på primärproduktionen har varit framgångsrikt". Men under samma år, då fokus inom Matlandet låg på primärproduktionen, lades inte mer pengar än tidigare på det området. Kristina Yngwe är centerpartistisk politiker och kandidat till EU-valet 2014. Hon är den enda som representerar primärproducenterna, det vill säga lantbrukarna, i expertrådet. Men hon tycker inte att sammansättningen i rådet spelar någon roll för vilken riktning Matlandet tar.

– Det påverkar inte diskussionen i rådet, men man går miste om perspektiv. Det borde dock finnas ett större flöde av medlemmar i expertrådet, att man ser till vad man behöver just nu, till exempel när det gäller of-fentlig mat.

Inte heller Kristina Yngwe upplever att restaurangrepresentanterna får mer uppmärksamhet än någon annan inom rådet och hon anser att Matlandet blivit bättre på att satsa på primärproduktionen. Snedfördelningen i vilka branscher som representeras i expertrådet är inget

problem enligt medlemmarna. Alla får höras inom Matlandet.

– Jag tycker att man kommer till tals. Det kan tyckas kanske att man satsar för mycket på tjugiga restauranger men jag tror också att det har betydelse för att föra ut svenska livsmedel i Europa. Det kan vara svårt att se sambandet men i slutändan blir det ju mat, säger Bodil Cornell på Eldrimner.

Men Leif Lendrup tycker att snedfördelningen har stor betydelse. Han anser att Matlandet stänger ute både verkligheten och eventuella kritiker. Han besökte Matlandetkonferensen på Öland 2012 efter att ha tjatat till sig en biljett. Inbjudningarna skickades enligt honom enbart ut till utvalda personer eftersom de inte ville ha dit kritiker.

– När jag var på den där första Matlandetkonferensen på Öland var det rena väckelsemötet. Det ställdes inte en enda kritisk fråga, inte en kritisk synpunkt framfördes utan alla sa bara "Åh vad fantastiskt". Lyfter man en kritisk fråga så blir man nedtryckt direkt.

Till årets Matlandetkonferens gick det dock att anmäla sig via Jordbruksverkets hemsida. Enligt de ansvariga på landsbygdsdepartementet och expertrådsmedlemmarna har rådet ingen direkt påverkansmakt över var de olika bidragen ska gå. Men sedan rådet bildades 2010 har ett flertal av de bolag och organisationer som medlemmarna är engagerade i eller har koppling till genom affärsrelationer fått bidrag till projekt från Matlandet. Pengarna har gått in i bolagen och organisationerna från Livsmedelsstrategin, alltså den del av Matlandet som Jordbruksverket handhar. Av de 145 miljonerna som betalats ut därifrån har över 33 miljoner gått till dessa bolag och organisationer sedan 2010.

– Det är ju alltid svårt om ska man engagera människor ideellt i något. Det blir ofta människor som är inne i det här och söker den här typen av stöd. Regeringen delar ju egentligen inte ut några stöd i Matlandet, det är Jordbruksverket som gör det, säger Sofia Jöngren.

En av medlemmarna, Carl Jan Granqvist, är involverad i Måltidsriket i Grythyttan. 2010 ansökte Måltidsriket om pengar till ett projekt för att "utveckla aktiviteter under tre utvecklingsteman: främja företags-samverkan, utveckla nya måltidsupplevelser, stödja export från små och medelstora företag". De tilldelades 3,5 miljoner kronor ur bidragsdelen som ligger under Landsbygdsprogrammet. Projektet gick på grund när projektledaren hoppade av och Måltidsriket fick uppskov med det ursprungliga slutdatumet i december 2012. Det året ansökte de om bidrag till ett annat projekt, EM-målet, som skulle höja kvalitén på maten på svenska idrottsarenor. Jordbruksverket avslag ansökan

Bodil Cornell, verksamhetsledare på nationellt resurscentrum för mathantverk, Eldrimner

i mars 2012 men i november samma år godkändes dock projektet i annan form med slutdatum i december 2013. Det ursprungliga projektet begränsades i samma veva till att bara omfatta Arenamaten, alltså det ursprungliga EM-målet. Idag har projektet fått sammanlagt 3 974 588 kronor från Jordbruksverket och enligt myndigheten och Måltidsrikets hemsida pågår projektet fortfarande.

Kocken och krögaren Fredrik Eriksson, ägare till Långbro värdshus, sticker ut bland expertrådsmedlemmarna. De bolag och organisationer som han är involverad i och har kopplingar till, har under tiden han har suttit i expertrådet fått kring 20 miljoner i bidrag från Matlandet. Han är bland annat ordinarie ledamot i Årets kock AB och Gastronomi Sverige AB. Han avböjer att ställa upp på en intervju på grund av tidsbrist och för att det är valår, men säger kort över telefon att han önskar att han hade fått mer hjälp genom Matlandet.

– Jag har jobbat ideellt med Matlandet och i Årets kock, och med Bocuse d'Or, jag bidragit med massor med timmar i projektet.

För landsbygdsdepartementets del är det inte problematiskt att bolagen och organisationerna som expertrådet medlemmar är engagerade i samtidigt får bidrag från Matlandet. En förklaring till varför det ser ut som det gör med bidragen ger Bodil Cornell på Eldrimner:

Exempel på projekt som fått bidrag

2008: Gastronomi Sverige, 800 000 kr - "Förarbete till en satsning på att Sverige ska få hålla EM i Bocuse D'Or 2014 samt att det svenska grisköttet ska vara tävlingsråvara 2013 eller 2014"

2011: Food & Health Concept Center AB, 100 000 kr - "Göra en förstudie för att tydliggöra hur en ökad musselproduktion ska kunna nå ut till en större skara konsumenter genom att utreda

möjliga marknadsvägar och nuvarande och möjliga musselprodukter"

2011: Örebro universitet, 99 725 kr - "Genomförande av framtagna kurs i ambassadmatlagning som pilotprojekt."

2012: Årets Kock AB, 1 091 920 kr - "Genomföra kreativa möten

– Man är väl bra på det man gör, man får bidrag för att man gör bra saker och man sitter i rådet för att man gör bra saker. Man får inte stirra sig blind på det utan istället tänka att om man har många idéer, är driven och utmärker sig så syns man.

Eldrimner är samtidigt också en stor bidragstagare från Matlandet. Från den del av satsningen som ligger under Landsbygdsprogrammet har Eldrimner fått över 60 miljoner kronor i bidrag för att bland annat stötta utveckla småskalig livsmedelsproduktion i regionen och stötta småskaliga hantverksföretag. Ingen verkar dock tycka att det är konstigt att pengar går till en grupp som är med och påverkar politiken kring satsningen.

Ute på Torpane gård i Brålanda går korna runt ganska fritt i ladugården, med blåa halsband och små gula öronmärkningar i plast med siffror på. Två nummer per ko som anger individens nummer och en tilläggsiffra som säger var djuret är fött. Om ett djur som ska gå till slakt har tappat sin öronmärkning får bonden betala en form av böter. Det kan kosta tusentals kronor, då sanktionerna bestäms utifrån gårdens storlek. För Lars Erik Karlsson blir det många kontroller, från länsstyrelsen, kommunen och mejeriet Arla och det är många regler och förordningar att hålla sig till.

– De kontrollerar boxarnas storlek på centimetern. Jag tycker man borde titta på hur djuren har det som helhet istället. Det är bra att man kontrollerar men man känner sig lite som en liten förbrytare, fast man inte har fått några anmärkningar, säger Lars Erik Karlsson där han står på foderbordet där han trängs med nyfiket nosande kohuvuden.

Svenska bönder står och faller med de stöd och bidrag som betalas ut genom Landsbygdsprogrammet. Investeringar som kan hjälpa upp produktionen uteblir eftersom gårdarnas lönsamhet är för dålig, regler och lagar sätter käppar i hjulen och samtidigt som lyxkrogarna och restaurangerna åtnjuter uppmärksamhet genom Matlandet glöms producenterna bort. Om bonden var menad att vara kung i Matlandet har han troligen störtats.

Så vad har satsningen för roll att spela? Från politiskt håll och från LRF kommer positiva hejarop. För Lars Erik Karlsson och resten av Sveriges bönder skulle Matlandet kunna vara ett sätt att få den uppmärksamhet de så väl behöver. Men frågan är om internationell uppmärksamhet kring Bocuse d'Or och fler turister som äter god mat i Sverige kan hjälpa svensk livsmedelsproduktion. Besöksnäringen växer men det går inte att konstatera att det skulle bero på maten. Enligt Mårten Wikner på Jämtland Härjedalen turism har res-

taurangererna i exempelvis vinterorten Vemdalen kunnat expandera de senaste åren med fler anställda och bättre mat. Men vad som är hönan och vad som är ägget går inte att säga.

– Hotellen där har 70 procents beläggning vilket delvis beror på att man har bra mat. Men det är ju en växelverkan - när det kommer fler turister har man möjlighet att bättra på maten och tvärtom.

Enligt en rapport från Tillväxtverket 2010, som baseras på intervjuer med måltidskunniga personer i nio länder som är viktiga för Sveriges turistexport, är okunnigheten om svensk mat stor bland de som inte besökt Sverige. Svensk mat är i deras ögon varmkorv och köttbullar från IKEA. Tävlingar som Sverige haft framgång i, som Culinary Olympics, är relativt okända utomlands. "Inte minst slår journalisterna fast att läsarna inte längre nöjer sig med reportage från lyxrestauranger[...]"; skriver författarna inledningsvis. Samtidigt vittnade de intervjuade om fina skaldjur från Västkusten och bra restauranger i Stockholm, men invände mot att alltför få har en svensk profil.

Lars Erik Karlsson, vars verklighet ligger långt ifrån tryfflar och pocherade ostron tror ändå på framtiden. Samtidigt kommer politiska utspel som får nackhåren att resa sig på Sveriges jordbrukare. Finansminister Anders Borg fick mycket kritik för sin kommentar i tidningen Land i år om svenskt lantbruk: "Jag tror inte att svenskt jordbruk överlever som industri. Vi måste höja förädlingen och satsa mer på lokalt och närproducerat [...]" Den 28 februari i år svarade finansministern också på en fråga från Lands reporter angående vad som skulle hända om importen av livsmedel skulle minska: "– ...[Vi skulle få...] väldigt mycket högre livsmedelspriser. En gång hade vi världens dyraste mat, dit ska vi inte tillbaka. Det är bra att vi importerar mat, det ger mer mångfald och rikedom i köket." Samtidigt säger sig Anders Borg tro på Matlandet.

För familjen Karlsson är det självklart varför jordbruket behövs.

– Vi har alla förutsättningar för att ha en bra produktion: bra djurskydd där vi använder lite antibiotika, vi har knappt någon salmonellaförekomst, vi har rena marker och mycket vatten. Vi håller landskapet öppet och skapar arbete, säger Lars Erik Karlsson.

Det påverkar också samhällsekonomin när bönder lägger ner. När ett jordbruk läggs ner minskar arbetstillfällena för leverantörer, mekaniker, maskinförare och fodergrossister, för att nämna några.

2007 var 177 600 personer sysselsatta med hel- eller deltidarbete inom jordbruket. Men i de siffrorna ingår

även människor som jobbar med till exempel underhåll av byggnader och maskiner. Räknat i heltidsarbete har sysselsättningen sjunkit de senaste åren.

Det som skulle varit grunden för Matlandet, den svenska livsmedelsproduktionen, har inte nämnvärt påverkats av dess existens och förväntas knappast göra det heller. Lösningen på det svenska jordbrukets problem ligger troligen inte i Matlandet. En välmenad satsning som, om inte annat, har samlat aktörer från hela livsmedelsbranschen för att diskutera svårigheterna. Men effekterna uteblir, expertrådet domineras av restaurangbranschen och de ansvariga gömmer sig bakom vackra formuleringar. Verklighetsanknytningen verkar saknas och det ligger närmare till hands att tro att Matlandet just är ett forum för branscheliten, snarare än en demokratisk mötesplats där hela livsmedelskedjan får ta plats. Under tiden gynnas expertrådets medlemmar genom bidrag och genom att få just sina röster hörda. På landsbygdsdepartementet är det inte ett problem att investeringarna inte verkar ha gett någon inverkan.

– Det är alltid problemet med allt regeringen gör. Mycket av den här typen av satsningar där man ska främja till exempel näringsliv är extremt svårt att utvärdera, säger Sofia Jöngren.

Oppositionen vill att pengarna som går till Matlandet istället ska gå till att skapa ett branschorgan med uppgift att stärka banden mellan alla led i livsmedelsproduktionen, från bonde till handlare. Men det är ett arbete som skulle ta tid. För Lars Erik Karlsson och hans 120 bruna och vita mjölkkor ser det ut som att det inte kommer någon lättnad inom överskådlig tid.

– Jag är positiv men jag är rädd att vi låtit det gå för långt och att vi inte kommer att kunna vända det här, säger Lars Erik Karlsson ■

mellan råvaruproducenter och kockar/krögare, bidra till kvalitetshöjningen av måltidupplevelser på restauranger genom kreativa, nya produkter och användningsområden; ökad potential i branschen, ökad användningen av ekologiskt och närproducerat."

2013: Svenskt Kött i Sverige AB, 681 000 kr - "Skall ge internationell och nationell PR för svenskt griskött, intern stolthet bland

uppfödarna. Aktivitet är att få med svensk kött på Bocuse d'Or."

2013: Gastronomigruppen i Norden AB, 200 000 kr - "Målet med projektet är att skapa en årgångslista för berörda socknar och kommuner i östra, -västra och södra Skåne samt västra, -mellan och östra Sörmland. Skapa en väl dokumenterad beskrivning om unikiteten av äpplets årgång med fokus på 2012."